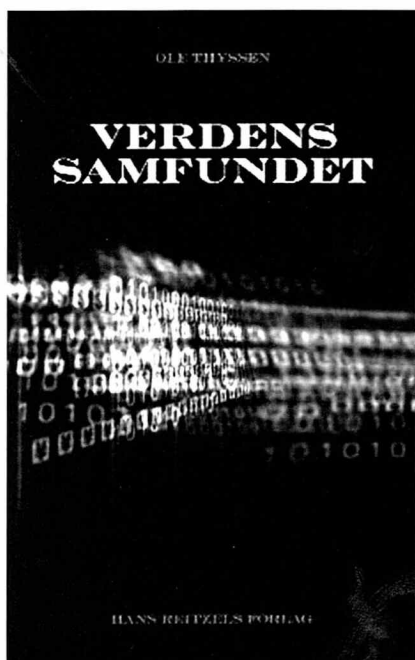

Knud Vilby:
Global vækst – Globale kriser.
359 sider, kr. 299,-. Hovedland, 2009

Ole Thyssen: **Verdenssamfundet – et filosofisk essay.**
246 sider, kr. 278,-.
Hans Reitzels Forlag, 2009

ANMELDELSE:

GLOBALE GYS, GROV GRÅDIGHED, GLAT GRUSOMHED og GOLD GRÆMMELSE

Af Karen Ellen Spannow

To bøger om den udvikling som verden og verdenssamfundet har gennemgået og gennemgår. Det er lidt slående, at begge disse bøger leveres i sort bind, for der er sandt for dyden ikke megen opmuntring at hente. Den globale nedtursmarch, der ifølge Vilby spilles i et stadigt hurtigere tempo, og faktisk gør menneskers fremtid særdeles tvivlsom, akkompagneres af Thyssens grusomhedsmaskiner, der blindt rager til sig koncentreret om deres egne værdier og intet andet blandt andet i skikkelse af en middelklasse, der har givet hinanden håndslag på, at de skal have et stigende forbrug af bolig, tøj og transport. Men omslagsfarven er nok mere et udslag af tidens trend, for begge de skønlitterære bøger, jeg samtidig er i gang med, er også i sort bind. Sort er snarere chikt end dystert.

Udover den fælles farve på omslaget og begge bøgernes fokus på den globale verdens opkomst og status har de ikke meget tilfælles. De kommer fra hvert sit mentale hjørne. Vilbys solide klods spækket med pålidelig empiri og Thyssens noget mindre omfangsrige gennemgang af, hvordan Luhmanns teoretiske kategorier kan kaste lys over globaliseringen. At læse dem i et forsøg på at finde anvisninger for handlinger, der kan forbedre verden og sikre fremtiden er måske at håbe på mere end forfatterne lover. Men i begge bøger emmer det af en bagvedliggende moralsk indignation, der tenderer til at indgive læseren håb om, at al den indsigt også burde kunne kaste noget fortrøstning af sig.

Vilby skriver til dem, der vil lære (andre) noget mere om verden, mens Thyssen rapporterer fra en nærmest ubevidst tilstand skabt af interaktionen mellem krop og klode. Begge er de optagede af hvordan globaliseringen er opstået og af dens konsekvenser. Vilby henviser ofte til "specialister" og "almindelige antagelser", mens Thyssen refererer til et verdenssystem, der sætter moralske hensyn på pause. Det skorter i den grad på konstruktive forslag til, hvad vi som medlemmer af verdenssamfundet kan gøre for at forbedre det globale morads, vi har rodet os ud i/er blevet rodet ud i. I begge fremstillinger er de handlende og ansvarlige individer sendt en tur til månen. Der kan de så sidde og blive månesyge af deres manglende indflydelse og handlemuligheder.

I skrivende stund har jeg udsigt til et glitrende blåt Kattogat, beskinnet af en klimakteriel majsol og ledsaget af for årstiden betænkeligt høje – men yderst behagelige – temperaturer. Det er svært at få den iagttagelige virkelighed til at passe sammen med en så dystert nutid og fremtid, som Vilby og Thyssen ruller op med.

Den samtidige bekymring over nogle få tilfælde af en tilsyneladende fredelig svineinfluenza, som får radioen til at sprutte hver halve time, er til gengæld uhyggeligt illustrativ i forhold til den mangel på proportioner, der præger verdensjournalistikken. Hvert år dør omkring 10 mio mennesker pga inficeret vand, andre 10 mio dør inden de fylder fem, fordi de ikke får helt basal behandling af banale sygdomme. Ingen af disse forhold, eller en lang række andre graverende begivenheder, som man kan hente tal på hos Vilby, får nogen særlig opmærksomhed i pressen. Kun når det er noget, der direkte kan berøre de rige og magtfulde, blusser forskrækkelsen op. Og så er der ingen ende på, hvad der kan og bør ofres, mens udviklingslandenes elendighed spises af med midler, der end ikke strejfer de summer den rige verden bruger på egennyttig landbrugsstøtte.

Det er faktisk lidt drøjt at komme igennem Vilbys systematisk opbyggede 20 kapitler, der handler om alt fra religion og kultur til fattigdom og handel. Ikke fordi

de ikke er velskrevne og veldisponerede, men fordi de er spækket med deprimerende oplysninger om verdens truede tilstand og eksempler på de rige landes uendelige række af ubegavede og skæbnesvangre beslutninger og handlinger. At der ikke er en direkte anvisning til den, der vil skabe forandring, opvejes således af, at bogen giver masser af kvalificerede argumenter for at gå efter en mere konstruktiv og retfærdig verdenspolitik. Vilby har materialet til at støbe kugler af, men hvor og hvordan de skal fyres af, må man så selv finde ud af.

En lærebog med et så bredt sigte som globale kriser og vækst får dog, næsten uanset hvor klog og vidende dens forfatter måtte være, nogle indbyggede svagheder. Bogen breder sig over så mange felter, at det ikke er muligt at behandle det hele på samme vidensniveau. Mens Vilby fx er godt inde i udviklingen af islam de senere år, så er hans præsentation af hinduismen noget stereotyp. Selv om han runder kristendommens mere dystre sider, så strejfs de fundamentalistiske kristne, der for tiden har travlt med at sætte en stopper for undervisning i evolution, ikke. Det, der burde problematiseres bredt som religiøs fundamentalisme i nutiden, bliver altså mere islamisk end nødvendigt.

Det mest underlige er måske, at i kapitlerne om kultur og religion kommer det til at se ud som om, at Vilby mener, at det er religionen eller muligvis kulturen, der langt hen styrer de senere års udvikling. Således vendes i nogle kapitler den gode gamle marxistiske model med den styrende økonomi i bunden og ideologien som topdressing brutalt på hovedet. I andre kapitler får de økonomiske forhold en mere fremtrædende rolle og den vestlige verdens kontinuerlige grådighed og udnyttelse af den billige globale arbejdskraft bliver tydelig. Vilby skriver i dette værk ikke bare om ulandenes tilstand, som han ellers er specialist i, men om hele den globaliserede verden. Han er både omhyggelig og vidtfavnende. Som et eksempel på hvor vidt Vilby kommer, kan man i øvrigt også hos ham se, at fhv. statsminister Foghs ambitioner om at gøre Danmark til en ledende nation indenfor IT og udvikling

havde en større plads i munden end i tegnebogen. Store ord og små penge fører ikke så langt.

Blandt det mest nedslående, som fremgår af Vilbys beskrivelser, er, at de senere års neoliberalistiske politik har flyttet megen forskning og udvikling fra det offentlige – og dermed politisk styrbare – til det private erhvervsliv, som ikke kan forventes at udforske forhold, som ikke kaster økonomisk gevinst af sig. Det indebærer en alvorlig svækkelse af mulighederne for at handle i forhold til de truende klimaforandringer, at forskningen er uddelegeret. Desuden medvirker det kraftigt til den græmmelse, man gribes af, at beslutningerne om den nødvendige forskning langt hen er unddraget demokratisk indflydelse og kontrol. Dertil kommer, at det bliver vanskeligt at finde finansiering til tiltag, der skal imødegå klimaforandringerne i det hele taget. Her er ingen beroligelse at hente hos Thyssen, som udpensler hvordan de forskellige verdenssystemer hvad enten det er kunst, videnskab eller noget helt tredje opererer fuldstændigt upåvirkede af menneskelige problemer.

Thyssen følger som sagt Niklas Luhmanns teori, og sidst jeg læste Thyssen havde jeg nogen kvababbelse over de teoretiske udredninger af den enkle grund, at de var svære at forstå. Luhmanns teorier hører til den del af teorierne, som jeg i mit stille sind – og nu også højt – kalder drengeøvt teorier, fordi de kræver en masse mellemregninger, men giver magre resultater. God gymnastik for hjernen, som tiltrækker begavede fyre, men ufrugtbar for praksis og – måske derfor – som regel ikke så populært på spindesiden. Det må dog anføres, at Thyssen selv gør opmærksom på, at bogen ikke har et praktisk sigte.

Argumentationen ender med at blive temmelig spredt fægtning. Thyssen opdeler med Luhmann i hånden verdenssamfundet i 10 funktions- eller verdenssystemer (økonomi, videnskab, politik, ret, teknik, pædagogik, massemedier, intimitet, religion og kunst) og springer så rundt i dem, som var det tovene i en gymnastiksal fra halvtredserne. Bogen er inddelt i fire dele, først beskrives kræfterne bag verdenssamfundets opståen, dernæst dets

manifestation, så beskrives eksistensen i verdenssamfundet og endelig dissekteres verdenssamfundet i sine dele: samfund, land, nation, stat. Til tider får verdenssystemerne næsten karakter af personer, der på afstumpet vis fører sig frem. Det giver ikke megen ny indsigt eller mening. Man hænger på, men kommer ikke til sidste side med lys i øjnene.

Et godt råd til det skrivende folk er, at de skal bortredigere deres yndlingsformuleringer. På engelsk hedder det: *kill your darlings!* Det råd kunne Thyssen trygt lytte til, for bogen vrimler med søgte metaforer, som ofte forvirrer mere end de informerer. Men i retfærdighedens navn må nævnes, at der blandt de mange metaforer, er enkelte særdeles udsøgte. I behandlingen af oppustningen af globale risici hedder det således at: "mange parter puster til en ild, som kan varme dem selv." Thyssen præsenterer os endvidere for kravsinflationen, der blomstrer ud fra devisen: "Når alt kan blive bedre, er intet godt nok." En sætning, der næsten tangerer Victor Borges udsagn om, at "når man har det godt, kan man ikke få det bedre".

Begge forfattere ser på globaliseringen med en klangbund af tab af kvaliteter og variation. Thyssen mener, at globaliseringen automatisk bærer på en ensretning, fordi forenklinger og standardiseringer indebærer tab af intensitet og forskellighed. Efter hans mening vil tradition altid være mere værdifuld end fornyelse, fordi de fleste fornyelser samtidig er forringelser. Vilby ser også forenklingen og den ensretning, som begge hævder afstedkommes af globaliseringen, som en reduktion af kvalitet. De to kloge mænd ender – med al respekt og forståelse for det – med at være et par gamle pessimister, der ikke kan se, hvor de nødvendige nybrud skal komme fra i en verden med bestandigt faldende kvalitetsparametre.

Thyssen fremhæver, at nationalstaten stadig har en væsentlig rolle at spille i den globaliserede verden, som en slags garanti mod det endelige barbari, mens Vilby ser det nationale på tilbagetog, fordi flere og flere afgørelser med vidtgående indflydelse tages udenfor nationalstatens regi.

Den tone af tab, som begge fremstilling-

er er præget af, er influeret af udsigten til en klimakatastrofe, som især Vilby er optaget af. Hvis menneskeheden ikke skal ende sin udvikling på en sølle tømmerflåde i et nedsmeltet verdenshav skal vi have løst det paradoks, som den engelske sociolog Sir Anthony Giddens ubeskedent har opkaldt efter sig selv. Paradokset indebærer, at vi, selv om vi ikke kan iagttage ødelæggelserne nu, er tvunget til at gå ind i de præventive bestræbelser, der er nødvendige for at dæmme op for en klimakatastrofe, der angiveligt kan få temperaturen til at stige 2-6 grader og havet til at stige fra en halv til flere meter.

Jeg skal altså meget konkret lære at se katastrofens grammatik i det blinkende blå Kattegat med sine legesyge sæler og stor-skidende måger, så jeg ikke læner mig tilbage og lader stå til, men sparer på lyset, lyden, varmen og udflugterne. Jeg – og alle andre – skal ikke lade os forføre af rent badevand, økologi i brugsen eller round-upfri haver. For der skal ske en meget mere gennemgribende forandring af vores livsstil, hvis de danske skorstene skal være tørskoele om 100 år. Den populære middelklasselivsstil med eget hus og bil, ferier i udlandet og masser af pakker i indkøbsposerne skal vi give dødsstødet, inden den gør det af med os.

Men hvordan? Vi kan ikke hente hjælp hos Vilby eller Thyssen. De har ingen anvisninger på, hvordan vi skal iværksætte betydelige langtidsforandringer og samtidigt skaffe tilstrækkeligt med velvillige skatteydere til de nødvendige investeringer. De rapporterer mistrøstigt fra katastrofeområderne, de mentale såvel som de fysiske, men har ikke strategier eller energi til mere end at blæse en fanfare i trompeten.

Man ser allerede adskillige, der ynder at fortolke den nuværende finansielle krise som et tegn (fra Gud, skæbnen, moder natur...?) på, at nu har vi fået nok af at rage til os. Fra nu af vil vi gøre det rigtige og leve meningsfulde liv. Men den tolkning glemmer bekvemt, at de fleste, der rammes af krisen, ikke har så hulens mange valg, og måske dårligt nok kan overleve, hvis deres indkomst reduceres eller falder væk. Den bortglemte solidaritet indebærer, at den velbjergede middelklasse bilder sig ind, at alle kan og vil som de. Hvad der er endnu mere skræmmende er, at sandsynligheden for at samme middelklasse – læs dig og mig – lægger deres livsstil afgørende om er minimal. Derudover skal man næppe forestille sig, at den stærkt voksende middelklasse i Kina og Indien vil undlade at købe biler og ferieture i lyset af en eller anden disputeret spådom om jordens forfald.

I det hele taget er det ganske skræmmende at svælge i scenarier fra fremtiden ledsaget af udsagn om den almindelige menneskelige adfærd. På den anden side er der ikke noget rigtigt nyt i, at vi lever i en konstant usikkerhed om vor fortsatte eksistens, og at vi generelt ikke kan roses for vores hensyntagen til næsten og kloden. Vi er blot kommet til et punkt i historien, hvor karakteren af den usikkerhed bliver beskrevet af stadig flere discipliner og stadig mere konkret. At spå om fremtiden har hidtil været svært, og når man har det svært med Giddens paradoks, kan man bare håbe, at det stadig er sværere at spå, end alle de mange triste forudsigelser om fremtidens klima lader ane.